

УДК 007: 304: 070

Сергій Козак,доктор філософії Українського вільного
університету (м. Мюнхен, Німеччина),

головний редактор газети "Літературна Україна"

Проблема Ді-Пі в часописі "Українські вісті"

У статті проаналізовано зміст публікацій періоду Ді-Пі (1945—1951) в еміграційній газеті "Українські вісті" (Новий Ульм, Німеччина).

Ключові слова: газета "Українські вісті", Ді-Пі (переміщені особи), Іван Багряний, еміграція, Німеччина, українська преса.

55-річна історія газети "Українські вісті" (далі — "УВ") засвідчує не лише той феномен, що цей часопис функціонував найдовше з-поміж усіх українських періодичних видань, заснованих після Другої світової війни в Німеччині та Австрії, а й те, що 3398 чисел газети є водночас і важливими сторінками історії української еміграції, її впертої й багатогранної діяльності, спрямованої на боротьбу за національне буття нашого народу, на збереження й утвердження його історичної пам'яті, культури, мови, на оборону його доброго імені у світі [1].

Серед багатьох тем, джерелом до вивчення яких є матеріали газети "УВ", однією з найважливіших є тема перебування українців у таборах для переміщених осіб у Західній Німеччині й Австрії, окупованих з 1945 року американськими, британськими та французькими військами. Йдеться про публікації часопису, що розповідають про систему таборів Ді-Пі (з англійської Displaced Persons, скорочено D. P., а в трансліті Ді-Пі) — зосередження сотень тисяч біженців українців, власне, політичних емігрантів, які після Другої світової війни змушені були залишити рідну землю й опинилися на чужині [2].

Щодо історіографії питання, то варто зауважити, що тема періодичних видань української еміграції, зокрема доби таборів Ді-Пі з її багатоаспектною проблематикою, дедалі більше зацікавлює українських науковців (М. Присяжний, В. Павленко, П. Сохань, О. Дзвінчук, О. Кушнір, Т. Моїсєєва) [3]. Своєрідним мотивом такого інтересу стали праці закордонних авторів (А. Животко, С. Наріжний, В. Маруняк, А. Курдидик, І. Стебельський) і книжки спогадів про період переміщених осіб. У контексті ширшої теми про таборів пресу пише про "УВ" Н. Сидоренко [4]. Однак окремого дослідження проблеми Ді-Пі на сторінках часопису "УВ" не існує.

Увага саме до газети "УВ" у контексті вивчення історико-культурної спадщини українців повоєнних років у Німеччині й Австрії зовсім не випадкова. Адже часопис був і залишається одним з найважливіших серед небагатьох відомих сьогодні джерел до вивчення теми "українських Ді-Пі". Його особливість (перше число "УВ" побачило світ 19 листопада 1945 року) полягає в тому, що, з одного боку, газета сама є "дитиною" планети Ді-Пі, оскільки заснована в самісінькому її серці — новоульміському таборі для переміщених осіб [5], а з другого — видання з першого дня існування стало найпильнішим літописцем діпівського періоду в історії української долі, тому відіграло роль своєрідного хронікера життя українських політичних емігрантів у перший період їхнього перебування на чужині (1945—1951). Отож

матеріали цього часопису на тему Ді-Пі — це не "погляд стороннього", бо "УВ" є одним з найголовніших свідків тих подій, їхнім безпосереднім учасником.

Нагадаємо, що спочатку "УВ" були газетою Спілки українських письменників і журналістів у Новому Ульмі, а згодом — Видавничої спілки "Українські вісті" [6]. Уже в той повоєнний, не позбавлений багатьох труднощів період свого існування часопис з'являвся у світ регулярно, нарощуючи (змінюючи) періодичність виходу з одного разу на тиждень до двох і навіть трьох. Усього впродовж перших семи років від часу заснування газети, які ми розглядаємо як діпівські, вийшло 567 чисел [7]. Вони стали *об'єктом* нашої уваги, а матеріали, опубліковані на шпальтах цих чисел, якраз і окреслюють тему української "планети Ді-Пі" на сторінках "УВ".

Публікації часопису за визначеною нами темою можна систематизувати за такими трьома найголовнішими загальними інформаційними напрямками. Перший — представляє картину суспільно-громадського, політичного, церковного життя, знайомить із хронікою подій українців на "планеті Ді-Пі"; другий — містить матеріали про літературно-мистецьке й наукове життя української еміграції того періоду, а третій — охоплює матеріали про шлях українців ("учорашніх діпівців") з "планети Ді-Пі" до різних країн світу й перші кроки розбудови українського буття там.

Життя української політичної еміграції, основною ідеєю існування якої була вільна й незалежна Україна, відзначалося проведенням величезної кількості заходів, присвячених славним сторінкам української історії (Зимовим походам (1919 та 1921), бою під Крутами, подіям доби УНР). Майже в кожному числі "УВ" знаходимо й публікації щодо вшанування видатних історичних постатей, які присвятили своє життя українській ідеї (Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Пилип Орлик, Симон Петлюра, Євген Коновалець). Ось, приміром, низка важливих подій, відомості про які зберігають позовклі шпальти часопису "УВ": відзначення роковин Зимового походу (15 січня 1950 р.), панахиди на могилах українців в Європі (26 травня 1949 р.), конференції та з'їзди Мистецького українського руху (МУРу) (2 березня та 17 квітня 1948 р.), з'їзд представників українських видавництв (29 вересня 1948 р.), відкриття пам'ятника Аркадію Любченку (9 травня 1946 р.), наукові конференції відродженої на чужині УВАН (18 липня 1948 р.), з'їзд наукових працівників на еміграції (1 травня 1949 р.) та багато інших. До слова, обидва ці чинники — і кількість таких матеріалів, і їхнє національне спрямування — відіграли важливу роль

у консолідації українців, котрі, у вирі Другої світової війни за різних обставин і з різних куточків України потрапивши на "планету Ді-Пі", були спочатку доволі розрізненими.

Водночас у матеріалах часопису йдеться і про той важкий моральний стан, у якому перебували українці на чужині, спричинений невизначеністю їхнього правового статусу, необлаштованістю побуту, та насамперед — тиском советських репатріаційних комісій, що намагалися будь-що насильницьки повернути українців, які опинилися в Європі, до Радянського Союзу, а відтак — до концтаборів. У дописі "Могили жертв репатріації" йдеться про цвинтар біля табору в Мюнстері, на якому поховано "79 жертв репатріації 1945 р., тих, що заподіяли собі смерть, коли їх силою правотли забрали червоні напасники... Майже на кожному хресті над могилами майорить тризуб" [8]. До слова, часопис "УВ" був і залишається одним з небагатьох відомих нам сьогодні джерел до вивчення проблеми опору української політичної еміграції тисковій радянських репатріаційних комісій. Поруч із цією важливою проблемою в існуванні українців на "планеті Ді-Пі" часопис систематично наголошує й на низці інших, а саме: фізичному виживанні українців-діпівців, відсутності правового статусу скитальників, зокрема забезпечення їх "паспортами політемігрантів", на завданнях і труднощах української еміграції після грошової реформи в Німеччині 1948 року, яка погіршила якість життя емігрантів, а ще — на проблемі пошуку праці та вкрай актуальній — переселення в інші країни (українці протестували проти негуманних методів переселення — розділення родин, ігнорування інтелігенції, відбір багатьма країнами лише фізично дужих людей тощо). Прикладами сталої уваги часопису до різних аспектів проблеми Ді-Пі є такі матеріали: "Елеонора Рузвельт в українському таборі" (30 жовтня 1948 р.), "Політична еміграція і дійсність" Ів. Кошелівця (2 жовтня 1948 р.), "Ді-Пі потребує праці" В. Остерка (15 вересня 1948 р.), "До сьогоденної ситуації Ді-Пі" Вол. Дубняка (4 вересня 1948 р.) та ін.

На сторінках газети ми знаходимо першоджерельну інформацію про різні сторони життя на "планеті Ді-Пі": це і діяльність українських політичних партій (насамперед УРДП), і проблема консолідації українців на чужині, а саме взаємини поколінь (хвиль) еміграції, і розвинута в таборах система освіти українців — існування шкіл, гімназій, професійних курсів (водіїв, з вивчення мов, підготовки медсестер), а також вищих навчальних закладів (Український технічно-господарський інститут, Український вільний університет). Окрему тему "УВ" становлять статті й спогади авторів і читачів часопису про радянську дійсність (Голодомор 1932—1933 рр., розкуркулення, перебування в концтаборах та на заслання) — ті реалії, які, зрештою, і зробили їх вигнанцями, політичними емігрантами [9].

Газета широко висвітлювала діяльність численних на той час українських громадських організацій та об'єднань. Зокрема, за діпівський період існування "УВ" на їхніх шпальтах ми знаходимо відомості про Українську Національну Раду, Центральне представництво української еміграції в Німеччині, Українську студентську громаду, Союз українських ветеранів, Союз українських журналістів, Спілку української молоді, Об'єднання митців української сцени, Лігу українських політв'язнів та інші. Ось, до прикладу, частина таких матеріалів, назви яких підтверджують увагу часопису до діяльності різних партійних та громадських організацій: "Другий з'їзд УРДП" (22 травня 1948 р.), "Відновлення діяльності УНДО" (22 травня 1948 р.), "Праця Українського Червоного Хреста в 1947 р." (24 березня 1948 р.), "28 років УГА—УТГП" (25 травня 1950 р.). Якщо вдатися до класифікації згадуваних на сторінках газети установ та об'єднань, то можемо зробити висновок, що йдеться про політичні, громадські, церковні, мистецькі, професійні (учителів, лікарів, інженерів)

об'єднання, спортивні організації тощо. Прикметно, що немало з них припинили свою діяльність водночас із закінченням існування "планети Ді-Пі", отож відомості про них на шпальтах "УВ" є чи не єдиним джерелом, яке засвідчує як діяльність, так і сам факт їхнього існування. Усього за сім років Ді-Пі часопис подав відомості про 80 організацій та об'єднань (разом з філіями та відділами це число становить 200).

Утім варто зауважити, що тематична палітра матеріалів, які стали об'єктом нашого дослідження, насправді значно ширша. Зокрема, це цінні відомості про місця розташування таборів, де перебували українці (Авгсбург, Ашаффенбург, Бад-Верісгофен, Байройт, Берхтезгаден, Волькерінг, Гіссен, Ділінген, Зальцбург, Ельванген, Етлінген, Зеєдорф, Корнберг, Ляндек, Мангайм, Міттенвальд, Новий Ульм, Пфорцгайм, Ульм, Фюссен, Цуффенгаузен, Штутгарт тощо), і про післядіпівське життя наших співвітчизників у країнах їхнього розселення (від Австралії, Англії, Аргентини, Бельгії, Бразилії, Голландії, Іспанії, Італії, Канади, США, Франції — до більш екзотичних: Болівії, Венесуели, Гаїті, Індонезії, Китаю, Марокко, Мексики, Нової Зеландії, Парагваю, Тунісу, Чилі тощо). Причому цей масив матеріалів містить українські важливі подробиці, які стосуються причин (і підстав) переселення до тієї чи тієї країни, конкретні дані щодо кількості й навіть фахового складу українців-переселенців. Назвемо приклад такої інформації щодо формування української громади в Тунісі: "Торік наприкінці літа відлетіла перша група українців-скитальників, мешканців французької зони Німеччини, до Тунісу, щоб власними руками збудувати українську оселю на новій африканській землі. Ці перші 35 людей, окрім бараків, застали лише ліс і пляни оселі. Після шістьох місяців краєвид зовсім змінився. Серед дубів вирости гарні муровані будинки, асфальтова дорога зв'язала оселю зі світом, а незабаром буде викінчено великий готель, український дім-клуб, пошту, а потім і церкву" [10].

Тут варто наголосити на тому, що важлива роль в інформуванні читачів про стан справ з облаштуванням українців, ознайомленням з проблемами, пов'язаними з розбудовою українського життя в різних країнах світу, належала листам читачів газети вчорашнім діпістам. Надруковані в часописі вони не лише містили практичні поради наступним групам українців, які ще перебували в таборах Ді-Пі, та вже планували переселення, а й таким чином засвідчували свій нерозривний зв'язок з виданням. Бо життя підтверджувало, що ті, хто читав газету в таборах Ді-Пі, не втрачав зв'язку з нею й тоді, коли виїздив з Німеччини й Австрії, в різні кінці світу, продовжуючи передплачувати близький за духом часопис через кольпортерів (представників), які були в той час у всіх країнах розселення українців. Таким чином, учорашні діпісти ставали не лише передплатниками газети, її авторами, а й частиною тієї великої української громади, яка з метою вибороти незалежну Україну гуртувалася навколо часопису "УВ". Це, у свою чергу, засвідчує ще одне призначення газети як об'єднувачого фактора в згуртуванні української громади спочатку в таборах для переміщених осіб, а потім — у різних країнах. Той гарт, який отримали українці, перебуваючи в таборах для переміщених осіб, знадобився їм для пізнішого самоствердження у країнах поселення. Важливість проблеми переселення для українців-діпівців висвітлює низка рубрик часопису: "Переселенець", "До питання переселення", "Хроніка" тощо.

Видання періоду Ді-Пі збагачує нас і цікавими подробицями про український літературний процес у Німеччині й Австрії [11], зокрема про діяльність Мистецького українського руху (МУРу), а також про театральне життя (становки в театрі-студії Й. Гірняка, Українському театрі малих форм, театрах імені Івана Котляревського та "Розвага"). Загалом на сторінках "УВ" вражаюча кількість відомостей, які стосуються культурно-мистецьких подій на "планеті Ді-Пі".

Не менше інформації в часописі й щодо теми періодичних видань, які в той час виходили на чужині ("Арка", "Громадянка", "Життя", "Наші позиції", "Неділя", "Світанок", "Свобода", "Сучасник", "Пороги", "Хорс" тощо), а також видавництва ("Галич", "Наша пісня", "Нові дні", "Україна", "Прометей" тощо). Це вказує на газету "УВ" як важливе історіографічне джерело для праць науковців гуманітарного напрямку (історія, філологія, журналістика тощо).

Уже навіть із цього неповного переліку тем матеріалів бачимо, що в українських таборах Ді-Пі протягом лише кількох років їхнього існування (починаючи з 1945-го) розвинулося доволі жваве суспільно-громадське, політичне, культурно-освітнє, релігійне, господарське, літературно-мистецьке, ба й спортивне життя, а також помітна видавнича діяльність. Про це свідчить кожна з майже дев'яти тисяч публікацій, які з'явилися на шпальтах газети впродовж 1945—1951 рр. До слова, це матеріали різних журналістських жанрів: інформації, репортажі, звіти, подорожні нотатки, оглядові статті, мемуари тощо.

Унікальність цих публікацій у тому, що в цілісності вони створюють своєрідний літопис, створений великою кількістю згуртованих навколо часопису авторів — безпосередніх мешканців "планети Ді-Пі", українців, які перебували тоді в таборах для переміщених осіб, зокрема в реквізованих військових казармах, воєнних робітничих оселях, школах тощо. Це ті політичні емігранти, голосом яких Іван Багрянний відповів усьому світові на запитання: "Чому вони не хочуть вертатись до ССРСР?" [12]. До речі, існування газети важко уявити без його імені. Та й творчу спадщину цього письменника і громадського діяча, як літературну, так і публіцистичну, найширше представлено саме на сторінках "УВ". Мало того: значну кількість публіцистичних статей Івана Багряного, які відіграли визначальну роль в об'єднанні українців еміграції навколо часопису, надруковано саме в діпівський період, як-от: "Чуєш, світе?" (25 травня 1947 р.), "Так тримати!" (5 листопада 1947 р.), "Наша правда" (20 березня 1948 р.), "Фарватер п'ятої колони" (14 липня 1949 р.).

Іван Багрянний був не лише найвпливовішою постаттю в час організаційного становлення редакції газети "УВ", а й одним із перших її редакторів. Окрім нього, у діпівський період часопис редагували Павло Маляр, Юрій Дивнич (Лаврінченко), Михайло Воскобійник, Андрій Ромашко. Якщо продовжити (а це конче треба робити!) цей ряд іменами авторів, які своїми статтями в той час брали участь у творенні видання (Тарас Бульба-Боровець, Володимир Винниченко, Федір Гаєнко, Олекса Гай-Головко, Юрій Горліс-Горський, Василь Гришко, Олександр Зозуля, Юрій Косач, Іван Кошелівець, Григорій Костюк, Ігор Костецький, Василь Кричевський, Дмитро Нитченко, Федір Пігідо, Семен Підгайний, Юрій Шевельов, Анатолій Юричак та ін.), то стане очевидним, що саме навколо "УВ" гуртувалася чи не вся творча еліта української політичної еміграції періоду Ді-Пі. Найактивнішими авторами часопису в період його організаційного становлення були: Іван Багрянний, Михайло Воскобійник, Юліан Мовчан, Олександр Зозуля, Юрій Дивнич, Леонід Полтава та ін.

Отож відомості про авторів і редакторів газети, які знаходимо на її сторінках, підтверджують цінність часопису і як біографічного джерела — важливого до вивчення й уточнення життєписів відомих осіб (письменників, журналістів, науковців, церковних діячів, лікарів, художників, видавців тощо). Ідеться про колосальний масив публікацій (біографічні статті, ювілейні силуетки, некрологи, спогади), що стосуються десятків тисяч українців, які перебували на еміграції в таборах для переміщених осіб. Ця інформація може й має стати по-суттєвим живком для створення енциклопедій і довідників.

Аналіз матеріалів на шпальтах часопису "УВ" періоду українських Ді-Пі (1945—1951) засвідчує невичерпну джерельну базу видання щодо подій еміграційного життя, зокрема широкий спектр проблематики українського життя в таборах для переміщених осіб у Німеччині й Австрії. Дослід-

ження невідомих дотепер фактів і подій, відомості про які знаходимо на сторінках газети, сприяє відтворенню цілісної картини перебування українців у Західній Європі після Другої світової війни, а також об'єктивному вивченню творчості та політичної діяльності багатьох знамих постатей української еміграції, підтверджує унікальність еміграційного часопису "УВ" як цінного джерела для вивчення історичної, політичної та культурної спадщини української еміграції періоду Ді-Пі.

Список використаної літератури

1. Дзюба І. Енциклопедія українського опору / І. Дзюба // "Українські вісті" в Європі й Америці (1945—2000) : бібліогр. покажч. змісту газ. "Українські вісті" : у 2 т. / Сергій Козак // Фондація ім. Івана Багряного. — К., 2010. — Т. 1 — С. 3—11.
2. Українська планета Ді-Пі: сторінками газети "Українські вісті" / упоряд. С. Козак. — К. : Літ. Україна, 2013. — 564 с.
3. Присяжний М. Преса української еміграції в Німеччині: становлення, розвиток, тематична політика (1945—1953) / М. Присяжний. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. — 220 с.
4. Присяжний М. Візія України у публіцистиці української діаспори / М. Присяжний // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. — 2001. — Вип. 21. — С. 378—382; Павленко В. Українська емігрантська преса в Болгарії міжвоєнного періоду / В. Павленко, П. Сохань // Українська діаспора. — 1992. — Ч. 1. — С. 85—98; Дзвінчук О. М. Часопис "Український Голос" (Вінніпег, Канада, 1910—1981 рр.): проблемно-тематичний та організаційний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Дзвінчук Оксана Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — К., 2008. — 20 с.; Кушнір О. В. Журнал "Дукля" (Словаччина, 1953—2004 рр.): організаційний, проблемно-тематичний та жанровий аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Кушнір Оксана Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — К., 2008. — 20 с.; Моїсєєва Т. О. Українська преса Австралії (1949—2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Моїсєєва Тетяна Олександрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — К., 2009. — 19 с.
5. Сидоренко Н. М. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : дис. ... д-ра філол. наук / Сидоренко Наталія Миколаївна. — К., 2000. — 425 с.
6. Преса УРДП та її працівники / [О. Коновал, А. Глиннін], підписи: О. К., А. Г. // Українська революційно-демократична партія (УРДП—УДРП) : зб. матеріалів і док. / упоряд. О. Коновал. — Чикаго ; К. : Фондація ім. Івана Багряного, 1997. — С. 209—213.
7. Українська революційно-демократична партія (УРДП—УДРП) : зб. матеріалів і док. / упоряд. О. Коновал. — Чикаго ; К. : Фондація ім. Івана Багряного, 1997. — 856 с.
8. "Українські вісті" в Європі й Америці (1945—2000) : бібліогр. покажч. змісту газ. "Українські вісті" : у 2 т. / упоряд. С. Козак. — К. : Літ. Україна, Ярослав Вал, 2010. — Т. 1 : 1945—1967. — 2010. — 592 с. ; Т. 2 : 1968—2000. — 2010. — 558 с.
9. Тарнавський. Могили жертв репатріації / Тарнавський // Українські вісті. — 1948. — 7 квіт.
10. Слобідський К. "Хліб викачують..." : [до 30-ліття голоду] // Українські вісті. — 1963. — 2—9 черв.; Голод імені Сталіна : [тема голодомору в емігрантській літературі] // Українські вісті. — 1963. — 14 лип.; Маніфестація, присвячена голодовій трагедії [у Брадфорд, Англія] // Українські вісті. — 1963. — 4—11 серп.
11. Оселя в Тунісі / Ю. Б. // Українські вісті. — 1948. — 2 трав.
12. Козак С. Гортаючи поховкль сторінки / Сергій Козак. — Мюнхен : Укр. віл. ун-т, 2002. — 26 с.
13. Дзюба І. Громадянська снага і політична прозорливість : (про публіцистику Івана Багряного) / І. Дзюба // Публіцистика / Іван Багрянний. — К., 2006. — С. 5—13.

В статтю представлено аналіз содержания публікацій періоду Ду-Пи (1945—1951) в еміграційній газеті "Українські вісті".

The article is sanctified to the analysis of publications of period Di-Pi (1945—1951) in an emigrant newspaper "Ukrainian news" (New Ulm, Germany).

Надійшла в редакцію 7 серпня 2013 року